

Drie portretten

door R. VAN LUTTERVELT

Drie portretten van voor onze vaderlandse geschiedenis belangrijke persoonlijkheden werden in het jaar 1955 voor het Nederlands Museum voor Geschiedenis verworven. Het oudste is een klein paneeltje (19,5 × 14,5 cm), dat op naaldhout geschilderd is, en dat een dame op leeftijd voorstelt (afb. 1). Zij is gekleed in een zwart lakense, van voren met een rij knoopjes gesloten japon; de bovenmouwen zijn zeer wijd, de ondermouwen echter nauw, en langs de polsen omboord met een smal stukje wit linnen, waaromheen een puntkantje. Uit de mouwen steken twee magere handjes, die ietwat kouwelijk voor het middel over elkaar rusten. Om de hals draagt zij een gesteven plooi kraag en op het hoofd een wit, nogal gecompliceerd kapje, met bovenop een geplooid randje, terwijl aan weerskanten een brede platte strook afhangt, op curieuse wijze onder de kraag door, over de borst tot tenminste op de dijen. Binnen deze stijve witte omlijsting kijkt een niet meer jong, doch nog vol en fris roze gezicht de beschouwer scherp aan uit twee bolle, bruine ogen, die niet helemaal schijnen te sporen.

Het schilderijtje draagt geen opschrift en evenmin enig ander herkenningsteken. Wij moeten dus uitsluitend op de gelaatsuitdrukking afgaan, wanneer wij willen trachten de afgebeelde te identificeren. Dit gelaat nu herinnert ons sterk aan een dat ons bekend is: dat van Juliana van Stolberg zoals het voorkomt op een schilderij in het bezit van graaf Von Rechteren-Limpurg. De identiteit hiervan ligt vast door een opschrift; het is voorts 1574 gedateerd. De ovale vorm van het gezicht, de een beetje platte neus, de smalle lippen der krachtig gesloten mond, welke door vrij zware dwarsplooiën begrensd wordt, en vooral die bolle, niet zuiver recht staande ogen schijnen te karakteristiek om niet de conclusie dat wij hier een tweede beeltenis van Gravin Juliana voor ons hebben, te veronderstellen.

Juliana van Stolberg werd in 1506 geboren; in 1531 huwde zij in tweede echt Willem van Nassau-Catzenelnbogen, die zij in 1559 door de dood verloor. Zelf stierf ze in 1580. Gezien het costume dat de afgebeelde draagt moet het schilderijtje in het Rijksmuseum omstreeks 1575 ontstaan zijn, dat wil zeggen: toen 'moeder' Juliana ongeveer zeventig jaar oud was. Zulks stemt goed met de leeftijd op het portretje overeen.

Opgemerkt kan nog worden dat, evenals de houtsoort waarvan het paneel gemaakt is, het kapje met de afhangende stroken uitgesproken op Duitse herkomst wijst. Blijkbaar is het een weduwe-dracht. Betreffende de schilder van het ongesigneerde stuk tasten wij in het duister. Wij zullen hem onder de kleine meesters van het Midden-rijnse gebied moeten zoeken.

Weinig problemen biedt het tweede nieuw verworven portret, dat van prins Willem III als kind (afb. 2), staande naast een oranjeboompje, waarvan de symbolische bedoeling zonneklaar is. Het stuk is gedateerd en gesigneerd: 'An.º 1654. Adr: Hanne-man, Fe', en meet 135 bij 95 centimeter. Mr Staring heeft het uitvoerig besproken in zijn studie over de portretten van de koning-stadhouder in het Nederlands Kunst-historisch Jaarboek 1950-1951 (blz. 162 en afb. 3). Hij vermeldt hierin hoe het

Afb. 1

Portret van Juliana van Stolberg
Duitse school, tweede helft
16de eeuw

conterfeitsel, blijkbaar wegens de lange gele jurk en het witte, met kant omzoomde schort, geruime tijd is doorgedaan voor een Oranje-prinses, ondanks de jongensbaret en het blauwe lint van de Orde van de Kousenband, die het kind over de linker schouder draagt. Eerst Moes herkende er de jonge Willem III in, een identificatie die door een gravure naar het hoofd door Jan Jacobsz. van Houten bevestigd werd. Het doek is vermoedelijk door de Oranje-familie geschonken aan 's prinses oom en toezijende voogd de Grote Keurvorst van Brandenburg. Eeuwen lang bleef het portret in het bezit van de Hohenzollern. Het hing in het Stadtschloss te Potsdam. Eénmaal was het in Nederland te zien, n.l. op de Oranje-Nassau tentoonstelling te Amsterdam, die bij gelegenheid van de inhuldiging van Koningin Wilhelmina van 8 september tot 31 oktober 1898 in het Rijksmuseum gehouden werd. Het staat onder nummer 486a in het supplement van de catalogus vermeld als ingezonden door Z. M. de Duitse Keizer. Na de omwenteling van 1918 werd het schilderij aanvankelijk de Pruisische staat toegewezen. Wat er naderhand mee geschiedde is niet recht duidelijk. Zeker is slechts dat het tenslotte in de kunsthandel belandde, volgens oncontroleerbare mededelingen waarschijnlijk via de verkoop der bezittingen van mevrouw Zubkow geboren prinses Victoria van Pruisen.

Afb. 2. *Portret van Willem III als kind, 1654, door Adriaen Hanneman*

Afb. 3

Portret van Willem III als kind

Verz. Lady Tempest, Skipton

Aan hetgeen Staring over dit hoogst aantrekkelijke, fijn en met smaak geschilderde portret wist te vertellen kan nog worden toegevoegd, dat er een variant op bestaat bij Lady Tempest op Broughton Hall, Skipton, Yorkshire (afb. 3). Dit stuk is ongeveer een halve eeuw geleden door schenking op genoemd landhuis gekomen. De replik schijnt, naar de foto te oordelen, van wat mindere kwaliteit te zijn. Het oranjeboompje links werd weggelaten, waardoor het rechter handje van de prins geen bezigheid meer kreeg. Het wijst nu vrij doelloos in de richting van de bedelend naar zijn jonge meester opziende hond. De beplumde baret is ditmaal niet schuin naar rechts op het hoofdje geplaatst, doch dreigt er in overmatige zwier links af te glijden.

Het derde schilderij (afb. 4) geeft een familiegroep weer. Het is voluit gesigneerd en gedateerd boven het wit en bruine Bolognese hondje, rechts onderaan: 'Joân Mijtns f. a^o: 1657', en is 99,5 bij 86,5 centimeter groot. Over de herkomst is weinig bekend. Het werd op 22 december 1942 geveild bij de firma Mak van Waaij te Amsterdam en aangekocht voor Duitse rekening. Na de oorlog kwam het naar Nederland terug. De namen der voorgestelden waren toen nog onbekend. De veilingscatalogus beschreef het stuk enigszins romantisch, onder nummer 22, als: 'Een jong echtpaar in de fleur van hun jeugdig huwelijk', terwijl het kind links voor een meisje werd aangezien. Hoe ver van de waarheid dit alles was bleek, toen de Dienst

Afb. 4. *Govert van Slingelandt en zijn gezin, 1657, door Jan Mijtens*

voor 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen te 's-Gravenhage het tafereel liet restaureren. Na verwijdering van het tweede doek, waarmee het indertijd versterkt was, kwamen achterop het oude de namen der voorgestelden te voorschijn: Govert van Slingelandt en zijn eerste vrouw Christina van Beveren. Hiermee kreeg het aardige, decoratieve tafereel tevens historische betekenis. Want de Dordtse regent Govert van Slingelandt, heer van Dubbeldam (1623-1690) heeft, na raad en pensionaris in zijn geboortestad te zijn geweest, ons land goede diensten bewezen als ambassadeur in Zweden en Polen (in 1659) en aan het hof van Denemarken (1664), alsmede als secretaris van de Raad van State. Bij de eerste buitenlandse missie had hij de opdracht, tezamen met drie andere buitengewone gezanten, te bemiddelen in de oorlog tussen Denemarken en Zweden. De heren reisden op de vloot van De Ruyter naar het Noorden. Hun pogingen om de bestaande wapenstilstand in een vrede om te zetten mislukten aanvankelijk, maar toen De Ruyter op Funen landde en Kartemunde en Nyborg nam, kwamen de strijdenden in 1660, bij de Vrede van Kopenhagen, tot een vergelijk. Intussen had Zweden, dank zij de Nederlandse interventie, ook met Polen vrede gesloten.

De tweede zending betrof het zoeken van eventuele bijstand in geval een nieuwe oorlog tussen de Republiek en Engeland zou uitbreken.

Van Slingelandt huwde te Dordrecht de 24ste februari 1654 de toen bijna 22-jarige Christina van Beveren. Nog op 18 december van hetzelfde jaar kwam te 's-Gravenhage hun eersteling ter wereld, Barthout, naderhand burgemeester van Dordrecht, ettelijke malen gezant, lid van de Raad van State en door de keizer verheven tot baron van het Heilige Roomse Rijk. De geboorte van een tweede baby kostte moeder en kind het leven (17 oktober 1657). Govert is vier jaren later hertrouwd met Arnoudina van Beaumont, weduwe van mr Roelant Schouw; zij werd de stammoeder van het huidige geslacht Van Slingelandt, terwijl van mr Barthout's nazaten de manlijke linie in de 19de eeuw uitstierf.

Christina overleed dus in hetzelfde jaar dat Mijtsen het gezin Van Slingelandt schilderde en deze coïncidentie heeft de kunstenaar duidelijk op zijn doek tot uitdrukking gebracht, zó duidelijk zelfs dat het ontstaan van de groep na de dood van het nog jonge mevrouwje uitermate waarschijnlijk lijkt. De compositie valt in twee delen uiteen: links de vader en het oudste zoontje, rechts de moeder met haar jongste op schoot. De huidskleur van dit kind is heel bleek. Het heeft een kransje van bloemen op het hoofd en blaast, zo klein als het is (en de schilder beeldde het zeker nog te groot af) met een rietje zeepbellen, alles voor de 17de eeuw onmiskenbare symbolen van de dood.

Ook Christina van Beveren is opvallend bleek; haar huidskleur is nauwelijks meer blank te noemen. Is voor haar het kind op haar knieën het doodssymbool? En het hondje dat ietwat weemoedig naar zijn meesteres opziet? Als trouwe ega legt zij haar rechter hand in de linker van haar man; voor de rest bindt niets het paar.

Hij, in zijn wambuis en gedrapeerde mantel van rood fluweel, zijn mooie roze kousen en bruine laarzen, heeft een veel vitaler uiterlijk dan zijn wederhelft. Zijn huidskleur is fris, enigszins gebruind zelfs. Ook de jeugdige Barthout vóór hem ziet er levendig genoeg uit, met een gevederde baret, naar de mode van de tijd schuin op de krullende blonde haren, en zijn chique lange blauwe jurk - hij was in 1657 nog pas twee en een half, hoogstens drie jaar oud en droeg dus nog de 'lange kleren' - waarover schuin een roze lint met, op zijn rechter heup, een grote gouden penning.

Uit dit alles blijkt dus Mijtsen's schilderij niet slechts van historische waarde te zijn, doch het is duidelijk dat het tegelijkertijd een voorbeeld vormt, hoe sterk in de 17de eeuw symbolische opvattingen zich ook in schijnbaar realistische portretten konden laten gelden.